

יוסף גיל

המכון למדעי החיים, האוניברסיטה
העברית בירושלים

ניר שביב

מכון רקח לפיזיקה, האוניברסיטה
העברית בירושלים

ציטוט מומלץ

גיל י ושביב נ. 2014. איפכא
מסתברא – שני פנים לעלייה של
הפחמן הדו-חמצני באטמוספירה:
השפעה מתונה על טמפרטורת כדור
הארץ והשפעה חיובית על הצומח,
בייחוד באזורים שחונים. *אקולוגיה
וסביבה* 5(2): 193–198.

פעילות טקטונית משפיעה גם היא על הרכב האטמוספירה. התפרצות הר הגעש Eyjafjallajökull, באיסלנד, אפריל 2010 | צילום: Árni Friðriksson

איפכא מסתברא – שני פנים לעלייה של הפחמן הדו-חמצני באטמוספירה: השפעה מתונה על טמפרטורת כדור הארץ והשפעה חיובית על הצומח, בייחוד באזורים שחונים

3 באוגוסט, 2014

גיליון קיץ 2014 / כרך 5(2)

[נקודת מבט](#)

'אחרונה מופנית תשומת לב רבה לשינוי האקלים העולמי, רבות בזכות פרסומי הפאנל הבין-ממשלתי לשינוי האקלים (IPCC, Intergovernmental Panel on Climate Change). גם אצלנו, רבים בדעה ששינויי האקלים ברורים ותמיד מזיקים, ושהם נגרמים בלעדית מפעילות האדם; למשל אנגרט בעיתון זה ^[1]. אולם מספר לא קטן של מדענים בעולם וגם בארץ, מעז לחלוק על קביעות אלה. ערעורם על ה"קונצנזוס" גורם לעתים לביקורת לא הוגנת כלפיהם. אנגרט, למשל, מתייחס לעמדותיהם כאל "טענות פוסט-מודרניסטיות", בעלות "מטרה לבלבל ולזרוע ספקות", וכאל "התקפה על השיטה המדעית". הוא מרבה להשתמש בביטוי "עובדות". אולם במדע אין עובדות, רק נתונים והשערות, המשתנים עם התקדמות המדע.

יין קונצנזוס לספקנות – על מה המחלוקת?

יין חוקרים המבטאים את תפיסת הקונצנזוס לבין המטילים בה ספק, יש הסכמה מלאה על הדברים הבאים:

1. ריכוז הפחמן הדו-חמצני (CO₂) עלה מכ-280 חלקים למיליון לפי נפח (חל"מ) לפני המהפכה התעשייתית (איור 1) ועד לכ-400 חל"מ בשנת 2013.
2. עלייה זו נגרמה מפעילות האדם, ואם האנושות לא תעבור למקורות אנרגיה חלופיים, צפוי ריכוז הפחמן הדו-חמצני להגיע לכ-600 חל"מ בעשורים הבאים.

ומחלוקת נסובה בעיקר סביב הטענות הבאות המוצגות בפרסומי הפאנל הבין-ממשלתי לשינוי אקלים ^[12]:

1. עלייה בריכוז הפחמן הדו-חמצני תביא לעליית טמפרטורת כדור הארץ בכ-1.5 עד 4.5 מעלות צלזיוס בעשורים הקרובים, וזאת אחרי עלייה של 0.8 מעלות במאה הקודמת.
2. "שינוי האקלים הוא ללא תקדים, ומעל לכל ספק נגרם מפעילות האדם".

☐

עליית הטמפרטורה

נתוני ה-IPCC על עלייה בריכוז פחמן דו-חמצני ובטמפרטורה ([איור 1](#)), מראים מתאם חלש מאוד. בזמן שהעלייה בפחמן דו-חמצני מונוטונית, זו של הטמפרטורה מראה שלוש תקופות (1880-1910, 1940-1970, ומשנת 1996 עד 2014), שלא נרשמו בהן עליות בטמפרטורה. כמו כן, חשוב לזכור שגם אילו המתאם היה גבוה, אין בכך הוכחה של נסיבותיות.

העלייה בריכוז האטמוספירה של פחמן דו-חמצני ושל הטמפרטורות העולמיות נתוני פחמן דו-חמצני וטמפרטורה לקוחים מפרסומי ה-IPCC¹² ואחרים.

באלף השנים האחרונות יש עדות לתנודות אקלימיות רבות בכל העולם, בייחוד באירופה ובחצי הכדור הצפוני של כדור הארץ, כולל באזורנו ^[9]. למשל, בשנים 800-1200 לספירה הייתה תקופה חמה באירופה ובמרכז יבשת אמריקה (שבשילוב עם בצורת תרמה להתמוטטות אימפריות המאיה והאינקה ^[4]). לעומת זאת, בשנים 1400-1850 הייתה תקופת קרה (The Little Ice Age). כיום נסוגים הקרחונים בעולם כתולדה של המשך היציאה מתקופת הקרח האחרונה, אם כי נראה שקצב התמוססותם גדל

בעשורים האחרונים.

הרגישות האקלימית של כדור הארץ לריכוז הפחמן הדו חמצני באטמוספירה

שאלת הסיבה לעלייה בטמפרטורה במאה ה-20 קשורה לשאלה הכללית של הרגישות האקלימית. ובכן מהי? כאשר עולה כמות הפחמן הדו-חמצני באטמוספירה, קטנה כמות החום הנפלטת ממנו, ומשתנה טמפרטורת שיווי המשקל של כדור הארץ. הרגישות האקלימית היא היחס בין שינוי במאזן האנרגיה לבין השינוי בטמפרטורת שיווי המשקל.

במקרה הפשוט, ללא משובים, כדור הארץ יתאזן תרמית לאחר הכפלת הפחמן הדו-חמצני באטמוספירה, עם עלייה בטמפרטורה של מעט פחות מ-1.2 מעלות. אולם על פי רוב המודלים הנומריים, העלייה תהיה גדולה יותר כתוצאה ממשוברים, כשהגדולים מביניהם הם השפעת אדי המים והעננות. לאחרונה אפקט של חימום (הם כמו שמירה) ואפקט של קירור (הם מחזירים את קרינת השמש), שיכול בערכו המוחלט להיות גדול מהשפעת אדי המים. אולם המודלים הנומריים מכילים אלגוריתמים פשוטים לתיאור העננות, כך שרגישות המודלים נקבעת כמעט לחלוטין על-ידי האלגוריתם שנבחר לתיאור העננות [3].

היות שלא ניתן לנבא את הרגישות בעזרת מודלים נומריים, יש לבחון את ההתנהגות ההיסטורית של אקלים כדור הארץ כדי להסיק את הרגישות בעזרת מחקרים אמפיריים. אלה מראים שהרגישות נמוכה [15].

לשינויי האקלים בחצי מיליארד השנים האחרונות אין כל מתאם עם שינויי הפחמן הדו-חמצני. למשל, לפני כ-450 מיליון שנה, כדור הארץ היה בעידן קרח משמעותי יותר מבעשורת מיליוני השנים האחרונות, אולם כמות הפחמן הדו-חמצני באטמוספירה הייתה ככל הנראה גדולה פי עשרה. למעשה, אם בוחנים כחמש תקופות שונות, מגיעים למסקנה שבכולן הרגישות האקלימית נמוכה, עלייה של 1-1.5 מעלות עם הכפלת הפחמן הדו-חמצני [20].

גורמים טבעיים המשפיעים על האקלים

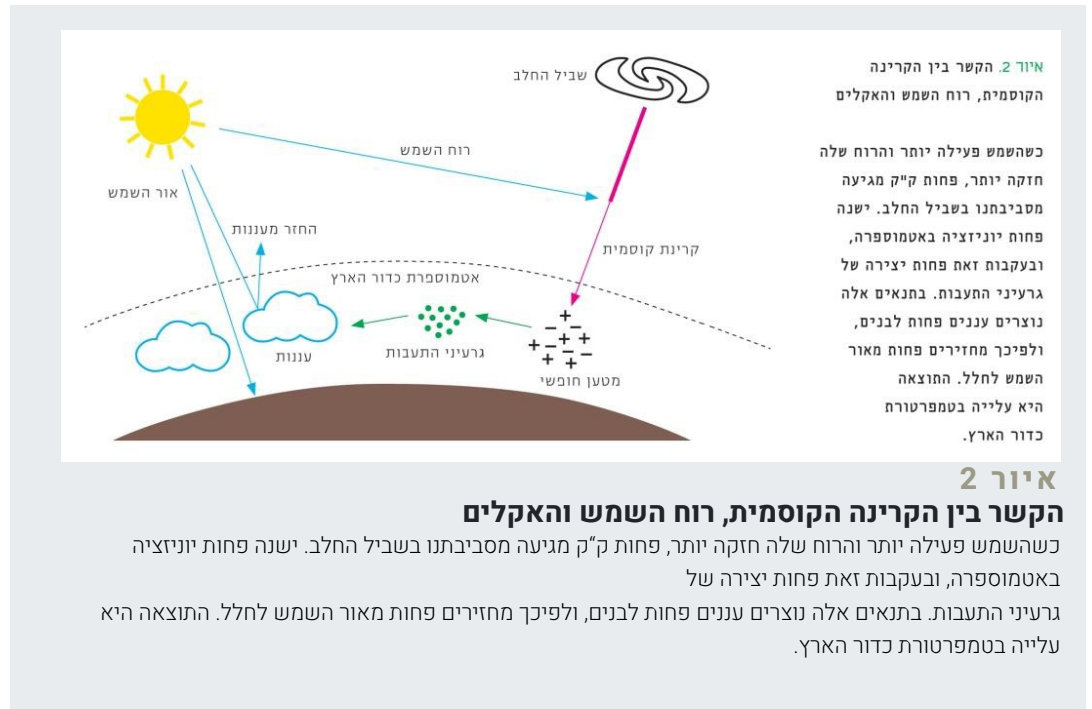
גורמים רבים, שאינם תולדה של פעילות האדם, משפיעים על האקלים העולמי. גורמים אלה ניתן לחלק לגורמים פנימיים בכדור הארץ ולגורמים החיצוניים לו.

בין הגורמים הפנימיים ניתן למנות: פעילות טקטונית המשפיעה על הרכב האטמוספירה בכלל (ועל כמות הפחמן הדו-חמצני הכוללת בפרט) ועל הגאוגרפיה של היבשות והאוקיינוסים. גם החי והצומח משפיעים על הרכב האטמוספירה ועל מידת החזר הקרינה: למשל, יצירת דימטילסולפיד על-ידי אצות ימיות מגבירה את היווצרות גרעיני ההתעבות (nucleation) בעננים.

גורמים חיצוניים הם, לדוגמה, שינויים במסלול כדור הארץ ובנטייתו, המשנים את שטף הקרינה המגיעה לקווי רוחב שונים בסקלות זמן של עשרות עד מאות אלפי שנים. כדור הארץ חשוף למספר סוגי קרינה. הקרינה האלקטרומגנטית הכוללת של השמש היא בעיקרה קרינה תרמית. אולם, על פני עשרות אלפי שנים, רכיב זה אינו משתנה ביותר מאלפית מערכו, ולכן לא יכול להשפיע כמעט על האקלים. נתעכב על שני הגורמים החיצוניים שנראה שלהם יש השפעה חשובה על אקלים כדור הארץ: הקרינה הקוסמית ורוח השמש, ששתיהן קרינות חלקיקות, בעיקרן פרוטונים.

קרינה קוסמית –

קרינה זו מגיעה אלינו מהסביבה הגלקטית של מערכת השמש. חלקיקי הקרינה הקוסמית (ק"ק) המגיעים באנרגיות גבוהות (מעל 10⁻¹⁰ ג'יגה אלקטרון וולט) חודרים לתוך האטמוספירה ומגבירים את יינונה. במהלך העשורים האחרונים הוצע שייזון זה מביא להגברת יצירת גרעיני התעבות לעננים, ומכאן לעלייה באלבדו העולמי ולהתקררות [7]. בשנות ה-90 הראה Svensmark כי העננות על פני כדור הארץ משתנה ביחד עם פעילות השמש [16, 22]. הפעילות המחזורית של השמש מלווה בהופעת "כתמי שמש". בשיא מחזוריים אלה "רוח השמש" חזקה יותר. רוח זו היא בעלת אנרגיות נמוכות הרבה יותר מהק"ק. "רוח השמש" מחלישה את שטף הק"ק המגיע לכדור הארץ, ולכן גם את יינון האטמוספירה ויצירת העננים, ומשום כך מהווה גורם מחמם (איוור). תאוריה זו קיבלה גיבוי בניסוי מעבדה בדנמרק ובמאיץ החלקיקים הגדול ב'ז'נבה [22, 23].

על סקלות זמן של עשרות ומאות מיליוני שנים, הסביבה הגלקטית שלנו משפיעה על האקלים. מעבר של מערכת השמש דרך זרוע של שביל החלב, שם צפיפות הק"ק גבוהה, גורר ירידה בטמפרטורה הגלובלית של כחמש מעלות [20].

על סקלות זמן קצרות מאוד, ישנם אירועים הנקראים אירועי פורבוש, ששטף הק"ק יורד בהם עד עשרות אחוזים למשך כמה ימים. מסתבר שבמקביל לאירועים אלה ניתן לראות ירידה בכמות האֶרוסולים, ושינויים במשתנים שונים המאפיינים את העננות על פני כדור הארץ [22].

השפעת השמש על האקלים במאה ה-20-

כפי שצוין לעיל, לשמש השפעה גדולה על האקלים, וההסבר העקבי ביותר להשפעה זו הוא דרך אפנון הק"ק שמגיעה לכדור הארץ. ניתן לכמת את השפעת השטף על-ידי מדידת השינויים בגובה פני הים, המראה שינוי מחזורי המסונכרן למחזור 11 השנים בפעילות של השמש. שינוי זה נובע בעיקר מהתפשטות תרמית של השמש, והוא שווה ערך לשינוי מחזורי של 1-2 וט למטר מרובע. אנרגיה זו גדולה פי שבעה מהשינויים בעצמת ההארה האלקטרומגנטית של השמש, דבר המצביע על השפעת גורם נוסף, כגון "רוח השמש" [21].

נוסף על מחזור 11 השנים, לשמש שינויים ארוכי טווח. בפרט, פעילות השמש גדלה לאורך המאה ה-20. בשנים 1950–1990 עלתה הפעילות הממוצעת לרמה הגבוהה ביותר שהשמש הגיעה אליה באלף השנים האחרונות. עליית הפעילות במאה ה-20 תרמה בהכרח לחלק מההתחממות [26]. לעומת זאת, "תקופת הקרח הקטנה" אופיינה על-ידי פעילות נמוכה של השמש. בעשרים השנים האחרונות הייתה פעילות השמש נמוכה, ובמקביל לא נרשמה עלייה בטמפרטורה העולמית.

תרומת השמש קשורה גם לשאלת הרגישות האקלימית. במודל הסטנדרטי של ה-IPCC השינוי במאזן האנרגיה במאה ה-20 נובע בלעדית מעליית הפחמן הדו-חמצני. כדי שאותו שינוי יוכל להסביר את כל ההתחממות המשוערת של 0.8 מעלות, דרושה רגישות אקלימית גבוהה. לעומת זאת, אם גם השמש תרמה לשינוי במאזן האנרגיה, אזי השינוי הכולל במאזן האנרגיה במאה ה-20 גדול יותר, וכדי להסביר את ההתחממות שנמדדה, יש צורך ברגישות אקלימית קטנה יותר. המשמעות של רגישות אקלימית נמוכה יותר היא שעם הכפלת הפחמן הדו-חמצני העלייה בטמפרטורה תהיה פחותה.

במודל לתיאור מאזן החום של כדור הארץ במאה ה-20 [26], המביא בחשבון את השפעת פעילות השמש על האקלים דרך אפנון שטף הק"ק המגיע לכדור הארץ, נמצא שנוסף על השפעת הפחמן הדו-חמצני, שאחראית על כמחצית מעליית הטמפרטורה המשוערת של 0.8 מעלות, עלייה של כ-0.4 מעלות מוסברת על-ידי השפעת "רוח השמש" (איור 2). מכאן מגיעים לתחזית של עלייה מתונה של כ-1.2 מעלות בטמפרטורת כדור הארץ במאה ה-21, בניגוד לתחזיות הקיצוניות יותר של ה-IPCC של 3.0-4.5 מעלות.

שינויים אפשריים במשקעים ובטמפרטורה והשפעתם על הביוטה

אם אמנם מתרחשים כיום שינויי אקלים, נוסף על העלייה הברורה בפחמן דו-חמצני, ובלי להתייחס לגורם/גורמים לשינויים אלה, רצוי לבחון את השפעתם על הביוטה, וביחוד באזורים שחונים או שחונים למחצה, כמו ארצנו.

אם טמפרטורות העולם יעלו ב-3.5-4 מעלות והמשקעים יפחתו, יהיו לכך השלכות שליליות מאוד על הצומח והחי בארץ. גבול המדבר עלול לנוע צפונה ומערבה; אולם אין עדיין נתונים ודאיים על מגמה כזו. סמואלס (ידע אישי, 2012) סקרה את נתוני הטמפרטורה של אזור מזרח הים התיכון ב-25 השנים האחרונות; גם היא לא מצאה שינויי אקלים שעמדו במבחן הסטטיסטיקה. יש לזכור, שאין למעשה באפשרותנו לחזות שינויי אקלים קטנים כאלה, לא לשנים הקרובות, ובוודאי לא לעוד 50 שנה^[13].

ההשפעה הישירה של העלייה בפחמן הדו-חמצני על הביוטה

זשפעת פחמן דו חמצני על הצומח

בר יותר ממאה שנה ידוע שמבחינת רוב הצומח, ריכוז החמצן הנוכחי גבוה מדי והפחמן הדו-חמצני נמוך מדי (למשל^[1] Zelitch^[29]). בניסוי מעבדה עולה שיעור הפוטוסינתזה כמעט לינארית עם עליית רמת הפחמן הדו-חמצני מ-280 חל"מ ל-600 חל"מ. מידת התגובה תלויה במין הצמח, בקרינה ובזמינות של מים ומינרלים. עבור צמחים רבים הגדלים בשדה בתנאים טובים, סביר לצפות לעלייה גדולה בייצור הראשוני (primary productivity) עם עליית ריכוז הפחמן הדו-חמצני מ-280 ל-600 חל"מ. הדבר נכון לגבי כ-80% מהצומח, השייך לקבוצה הפיזיולוגית C-3^[25].

מלבד ההשפעה על שיעור הפוטוסינתזה יש לפחמן דו-חמצני גבוה השפעה חיובית על הרבה משתנים אחרים המעורבים בגידול הראשוני, שהם בעלי חשיבות מיוחדת לצומח באזורים שחונים. פחמן דו-חמצני גבוה מביא לסגירה חלקית של פיוניות ולהקטנת הדיות, בו בזמן שהריכוז הגבוה יותר של הפחמן הדו-חמצני מתגבר על ההתנגדות לדיפוזיה של הפיוניות הסגורות למחצה; כך שרמת הפוטוסינתזה נשמרת ואף עולה. כתוצאה מכך, קטנה תצרוכת המים של הצמחים^[10,17].

מליחות בקרקע מביאה, בשלב ראשון, לסגירת פיוניות חלקית ולהקטנת דיפוזיית הפחמן הדו-חמצני לתוך העלה, ומכאן להקטנת הפוטוסינתזה והגידול. אולם, כאמור, עליית הפחמן הדו-חמצני מגדילה את קצב הדיפוזיה. בשלב השני, מליחות וגם חום גבוה גורמים להשקעת אנרגיה במנגנוני הסתגלות. כאשר הפחמן הדו-חמצני גבוה, הפוטוסינתזה המוגברת מספקת אנרגיה זו ומחזקת את ההסתגלות^[14]. הקטניות וצמחים בודדים ממשפחות אחרות חיים בסימביוזה עם חיידקים אל-אווירניים המקבעים חנקן אטמוספרי, ובמותם מותירים את החנקן שקובע לצמח. חיידקים אלה נהנים מהפחמימות שמייצרים הצמחים, ולכן פעילותם מוגברת כאשר שיעור הפוטוסינתזה עולה^[19].

כדי לוודא תגובת צמחים לפחמן דו-חמצני בשדה, כאשר תנאי הסביבה האחרים אינם מיטביים, נערכו ניסויים ב-12 אתרים במקומות שונים בעולם, שגודלו בהם צמחים כמעט ללא כל הפרעה סביבתית מלבד העלאת ריכוז הפחמן הדו-חמצני: FACE (משמע Free Air CO2 Enrichment).

סיכום תוצאות מ-120 מאמרים על ניסויי FACE מראה שרוב ממצאי המעבדה והחממות אומתו^[2]. בניסויי FACE הופיעה תגובה חיובית לפחמן דו-חמצני בייחוד אצל עצי יער ושיחים. צומח חד-שנתי הגיב, אבל פחות מהצפוי, בעיקר כתוצאה מחוסר מים. יצוין ששיחים נמוכים הם חלק ניכר ממסת הצומח הרב-שנתי באזורים שחונים.

בניסויי ה-FACE וכן בניסויים אחרים ברמת ה"חצי שדה", נחשפו צמחי הביקורת לאטמוספירה של תקופת הניסויים, שבה ריכוז הפחמן הדו-חמצני עמד על כ-380 חל"מ ולא על 280 חל"מ כפי ששרר לפני המהפכה התעשייתית. הסיבה לכך היא פרגמטית-ניסויית: הקושי בהקטנת ריכוז הפחמן הדו-חמצני באוויר, לעומת הקלות יחסית של העלאתו. ניסוי מעבדה מראה תגובת צמחים חזקה דווקא בריכוזים הנמוכים יותר. לכן, בבואנו להעריך השפעות של העלאת הפחמן הדו-חמצני על הצומח מאז 1850, יש לזכור שתוצאות ניסויי השדה מתייחסות רק לתקופה מהיום ועד ל-50 השנים הבאות, כאשר הפחמן הדו-חמצני צפוי להגיע ל-600 חל"מ. **קרוב לוודאי שהצומח הגיב כבר באופן חיובי לעליית הפחמן הדו-חמצני מ-280 חל"מ שמלפני המהפכה התעשייתית ל-400 חל"מ היום** סקרים על הצומח באזורים צפוניים^[11] ובאזורים חמים ושחונים^[8] בעשורים האחרונים אומנם מצביעים על התגובה הצפויה.

זשפעת פחמן דו חמצני על בעלי חיים

לשינויי פחמן דו-חמצני, בריכוזים הפחותים מכ-10,000 חל"מ, אין כמעט השפעה ישירה על בעלי חיים. בעלי חיים, בין אם הם סומכים על הצומח במישרין (herbivores) או בעקיפין (carnivores), רק ייהנו מהגברת הייצור הראשוני של הצומח, הצפויה מעליית הפחמן הדו-חמצני; אולם הדבר טרם נחקר.

השלכות

האם כדאי לעודד העלאה של ריכוז הפחמן הדו חמצני באטמוספירה?

מכל האמור מעלה אפשר היה לחשוב שהתשובה חיובית, אבל כמובן לא כן היא. עליית הפחמן הדו-חמצני מלווה בהרס יערות העולם ובהפצת גזים רעילים (כגון: אוזון, גפרית דו-חמצנית ו-Peroxyacetyl Nitrate [PAN]). כמו כן, יש לה תרומה חלקית להתחממות העולמית (כמוסבר מעלה), והיא משנה את ההרכב הכימי של מימי האוקיינוסים ובייחוד את החומציות שלהם. יתכן שהתופעה האחרונה היא הבעיה האקולוגית הקשה ביותר הנגרמת מעליית הפחמן הדו-חמצני, אולם המחקר בתחילתו.

האם כדאי לנקוט בפעולה עולמית להקטנת הפחמן הדו חמצני, כאמצעי זהירות נבון?

במילה אחת – לא; וזאת בגלל העלות. עלות ביצוע ההחלטות שהתקבלו מהכנסים בוועידות האקלים הבין-לאומיות בקיוטו (1997) בקופנהגן (2009), בדברן (2011) ובוורשה (2013), מוערכת ב-1,000-100 מיליארד דולר ב-20 השנים הראשונות למימושן^[18].

מקורות

1. אנגרט א. 2011. ההתחממות הגלובלית – העובדות המדעיות במבט ההיסטורי. אקולוגיה וסביבה 174–182: (3)2.
2. Ainsworth EA and Long SP. 2004. What have we learned from 15 years of free air CO₂ enrichment (FACE)? A meta-analytic review of the responses of photosynthesis, canopy properties and plant production to rising CO₂. *New Phytologist* **165**: 351–372.
3. Cess RD, Potter GL, Blanchet JP, et al. 1989. Interpretation of cloud-climate feedback as produced by 14 atmospheric general circulation models. *Science* **245**: 513–516.
4. Chepstow-Lusty AJ, Frogley MR, Bauer BS, et al. 2009. Putting the rise of the Inca Empire within a climatic and land management context. *Climate Past* **5**: 375–388.
5. Christy JR, Norri WB, Spencer RW and Hnilo JJ. 2007. Tropospheric temperature change since 1979 from tropical radiosonde and satellite measurements. *Journal of Geophysical Research* **112**: D06102.
- 6.
7. Christy JR. 2011. Testifying before the US Congress house committee on Science, Space and Technology (31/3/11)
8. Dickenson RE. 1975. Solar variability and the lower atmosphere. *Bulletin of the American Meteorological Society* **56**: 1240–1248.

9. Donahue RJ, Roderick ML, McVicar TR, et al. 2013. Impact of CO₂ fertilization on maximum foliage cover across the globe's warm, arid regions. *Geophysical Research Letters* **40**(12): 1–5.
10. Enzel Y, Bookman (Ken Tor) R, Sharon D, et al. 2003. Late Holocene climates of the Near East deduced from Dead Sea level variations and modern winter rainfall. *Quaternary Research* **60**: 263–273.
11. Field CB, Jackson RB and Mooney HA. 2006. Stomatal responses to increased CO₂: Implications from the plant to the global scale. *Plant Cell and Environment* **18**: 1214–1225.
12. Graven HD, Keeling RF, Piper SC, et al. 2013. Enhanced seasonal exchange of CO₂ by Northern Ecosystems since 1960. *Science* **341**: 1085–1089.
13. IPCC. 2013. Summary for policymakers. In: Climate change 2013: The physical science basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge (UK) and New York (USA): Cambridge University Press.
14. Leroux M. 2005. Global warming, myth or reality? The erring ways of climatology. London: Springer-Praxis.
15. Li J, Sagi R, Gale J, et al. 1999. Response of tomato plants to saline water as affected by carbon dioxide supplementation. *The Journal of Horticultural Science & Biotechnology* **74**: 232–237 and 238–242.
16. Lindzen RS and Giannitsis C. 1998. On the climatic implications of volcanic cooling. *Journal of Geophysical Research – Atmospheres* **103**: 5929–5942.
17. Marsh ND and Svensmark H. 2000. Low cloud properties influenced by cosmic rays. *Physical Review Letters* **85**: 5004–5007.
18. Morgan JA, Pataki DE, Korner H, et al. 2004. Water relations in grassland and desert ecosystems exposed to elevated atmospheric CO₂. *Oecologia* **140**: 11–25.
19. Richman H and Richman R. 2009. Climate treaty reparations would cost \$50–200 billion, per year. *American Thinker* Dec 8.
20. Runion GB, Torbert HA, Prior SA, Rogers HH. 2004. Elevated atmospheric CO₂ effects on N fertilization in grain sorghum and soybean. *Field Crops Research* **88**: 57–67.
21. Shaviv NJ and Veizer J. 2003. Celestial driver of Phanerozoic climate? *GSA Today* **13**: 4–10.
22. Shaviv NJ. 2008. Using the oceans as a calorimeter to quantify the solar radiative forcing. *Journal of Geophysical Research (Space Physics)* **113**: A11101.
23. Svensmark H, Bondo T and Svensmark J. 2009. Cosmic ray decreases affect atmospheric aerosols and clouds. *Geophysical Research Letters* **36**: L15101.
24. Svensmark H, Pedersen JOP, Marsh ND, et al. 2007. Experimental evidence for the role of ions in particle nucleation under atmospheric conditions. *Proceedings of the*

- Royal Society, Series A* **463**: 385–396.
25. Vincens A, Buchet G, Servant M and ECOFIT Mbalang collaborators. 2010. Vegetation response to the “African Humid Period” termination in Central Cameroon (7°N) – New pollen insight from Lake Mbalang. *Climate Past* **6**: 281–294.
26. Zelitch I. 1971. Photosynthesis, photorespiration and plant productivity. NY: Academic Press.
27. Ziskin S and Shaviv NJ. 2012. Quantifying the role of solar radiative forcing over the 20th Century. *Advances in Space Research* **50**: 762–776.